O'ZBEKISTON EKSPORTINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA XALQARO LOGISTIKA XARAJATLARINI OPTIMALLASHTIRISH MEXANIZMLARI

Sanamoy Topilova Muzaffar kizi
E-mail: topilovasanamoy123@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur tezis O'zbekiston eksportining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishda transport-logistika xarajatlarini optimallashtirishning iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlarini o'rganishga qaratilgan. O'zbekistonning dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyati cheklanganligi, xalqaro tranzit yo'nalishlariga bog'liqligi hamda transport va chegara jarayonlaridagi qo'shimcha xarajatlar eksport mahsulotlarining yakuniy narxi va yetkazib berish samaradorligiga ta'sir etuvchi muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi xalqaro logistika xarajatlarining eksport raqobatbardoshligiga ta'sir etish mexanizmlarini tahlil qilish, mavjud tashkiliy va infratuzilmaviy to'siqlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda statistik, qiyosiy va tarkibiy tahlil usullaridan foydalanish, xalqaro transport yo'laklari, tranzit muddatlari, transport tariflari va bojxona jarayonlari bilan bog'liq ko'rsatkichlarni o'rganish nazarda tutiladi. Tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyati logistika xarajatlarini optimallashtirish orqali eksportchi korxonalarning tashqi bozorlardagi raqobat pozitsiyasini mustahkamlash hamda O'zbekistonning global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini rivojlantirishga qaratilgan mexanizmlarni asoslash bilan belgilanadi.

Kalit so'zlar: eksport raqobatbardoshligi, xalqaro logistika, transport xarajatlari, logistika xarajatlarini optimallashtirish, xalqaro transport yo'laklari, tranzit, bojxona jarayonlari, global qiymat zanjirlari.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston eksportining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishda transport-logistika xarajatlarini optimallashtirish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan statistik, qiyosiy, tarkibiy va iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanish nazarda tutiladi. Tadqiqotning metodologik asosini xalqaro logistika xarajatlari, eksport mahsulotlarining yakuniy narxi, yetkazib berish muddatlari va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshlik o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqliklarni o'rganish tashkil etadi.

Statistik va dinamik tahlil yordamida O'zbekiston eksportining rivojlanish tendensiyalari, xalqaro yuk tashish ko'rsatkichlari, transport tariflari hamda tranzit jarayonlariga oid mavjud ma'lumotlarni o'rganish rejalashtiriladi. Ushbu yondashuv eksport faoliyati va logistika tizimidagi o'zgarishlarni vaqt bo'yicha baholash, xarajatlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash imkonini beradi.

Qiyosiy tahlil doirasida O'zbekistonning xalqaro transport yo'laklari, muqobil tranzit marshrutlari va logistika jarayonlari yetkazib berish muddati, tashish xarajatlari hamda tashkiliy samaradorlik nuqtayi nazaridan solishtiriladi. Shuningdek, xalqaro tajribada qo'llanilayotgan logistika xarajatlarini kamaytirish mexanizmlarining O'zbekiston sharoitida tatbiq etilish imkoniyatlari o'rganiladi.

Tarkibiy tahlil orqali xalqaro logistika xarajatlarining asosiy tarkibiy qismlari, jumladan, transport tariflari, bojxona rasmiylashtiruvi, tranzit, omborxona xizmatlari va yuklarni qayta yuklash bilan bog'liq

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

xarajatlar ko‘rib chiqiladi. Bunda xarajatlarning eksport mahsuloti yakuniy narxiga ta’sir etish mexanizmlarini aniqlashga alohida e’tibor qaratiladi.

Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Transport vazirligi, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Jahon savdo tashkiloti, UNCTAD va boshqa xalqaro tashkilotlarning rasmiy statistik ma’lumotlari hamda mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar tashkil etishi rejalashtiriladi.

Mazkur metodologiya asosida xalqaro logistika xarajatlarini shakllantiruvchi omillarni tizimli o‘rganish, ularning eksport raqobatbardoshligi bilan iqtisodiy aloqalarini baholash hamda O‘zbekiston sharoitida xarajatlarni optimallashtirishga qaratilgan amaliy mexanizmlarni ishlab chiqish ko‘zda tutiladi.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi

Xalqaro logistika xarajatlarining eksport raqobatbardoshligiga ta’siri xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, N. Limão va A. Venables (2001) transport infratuzilmasi hamda geografik joylashuvning xalqaro savdo xarajatlariga ta’sirini o‘rgangan. J.-F. Arvis va hammualliflar (2010) dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyati bo‘lmagan mamlakatlarda tranzit jarayonlari va logistika xizmatlarining ishonchliligi muhimligini asoslagan. D. Hummels va G. Schaur (2013) yetkazib berish vaqtining iqtisodiy qiymatini baholagan bo‘lsa, A. Portugal-Perez va J. Wilson (2009) bojxona tartib-taomillari hamda savdoni yengillashtirish mexanizmlarining xalqaro savdoga ta’sirini tadqiq etgan.

Mazkur tadqiqotlarda logistika xarajatlarining alohida omillari chuqur o‘rganilgan. Biroq ularning natijalarini O‘zbekistonning geografik joylashuvi, tranzitga bog‘liqligi va eksport tarkibini hisobga olgan holda kompleks baholash zarurati mavjud. Shu sababli ushbu tadqiqotda transport xarajatlari, yetkazib berish muddatlari va bojxona jarayonlarining eksport raqobatbardoshligiga ta’sirini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish hamda O‘zbekiston sharoitiga mos amaliy mexanizmlarni ishlab chiqish nazarda tutiladi.

Asosiy tahlillar

O‘zbekiston eksporti va xalqaro logistika tizimining mavjud holati

O‘zbekiston eksportining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligi nafaqat ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot sifatiga, balki tashqi bozorlarga yetkazib berish bilan bog‘liq transport-logistika xarajatlariga ham bevosita bog‘liq. Mamlakatning dengiz portlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri chiqish imkoniyatiga ega emasligi xalqaro yuk tashishda qo‘shni davlatlarning transport infratuzilmasi va tranzit tartiblariga bog‘liqlikni kuchaytiradi. Natijada eksportchi korxonalar transport tariflari bilan bir qatorda chegaradan o‘tish, yuklarni qayta yuklash, saqlash va yetkazib berishdagi kechikishlar bilan bog‘liq qo‘shimcha xarajatlarga duch kelishi mumkin.

Mazkur sharoitda eksport hajmining o‘sishini logistika tizimi samaradorligidan alohida baholash yetarli emas. Chunki eksport qiymatining oshishi logistika xarajatlarining kamayganligini anglatmaydi. Shu sababli tadqiqotda eksport dinamikasi, xalqaro logistika samaradorligi va transport jarayonlaridagi mavjud to‘siqlar o‘zaro bog‘liq ko‘rsatkichlar sifatida ko‘rib chiqiladi.

O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda mamlakat tashqi savdo aylanmasi 81,2 mlrd AQSh dollarini, eksport hajmi esa 33,8 mlrd dollarni tashkil etgan. Eksport 2024-yilga nisbatan 24 foizga oshgan. Bu eksport salohiyatining kengayayotganligini ko‘rsatsa-da, logistika xarajatlarining eksportchi korxonalar rentabelligiga ta’sirini alohida baholash zaruratini ham kuchaytiradi

1-jadval.

O‘zbekiston tashqi savdosining asosiy ko‘rsatkichlari(2025-yil)

Ko‘rsatkich	Qiymati
Tashqi savdo aylanmasi	81,2 mlrd AQSh dollari

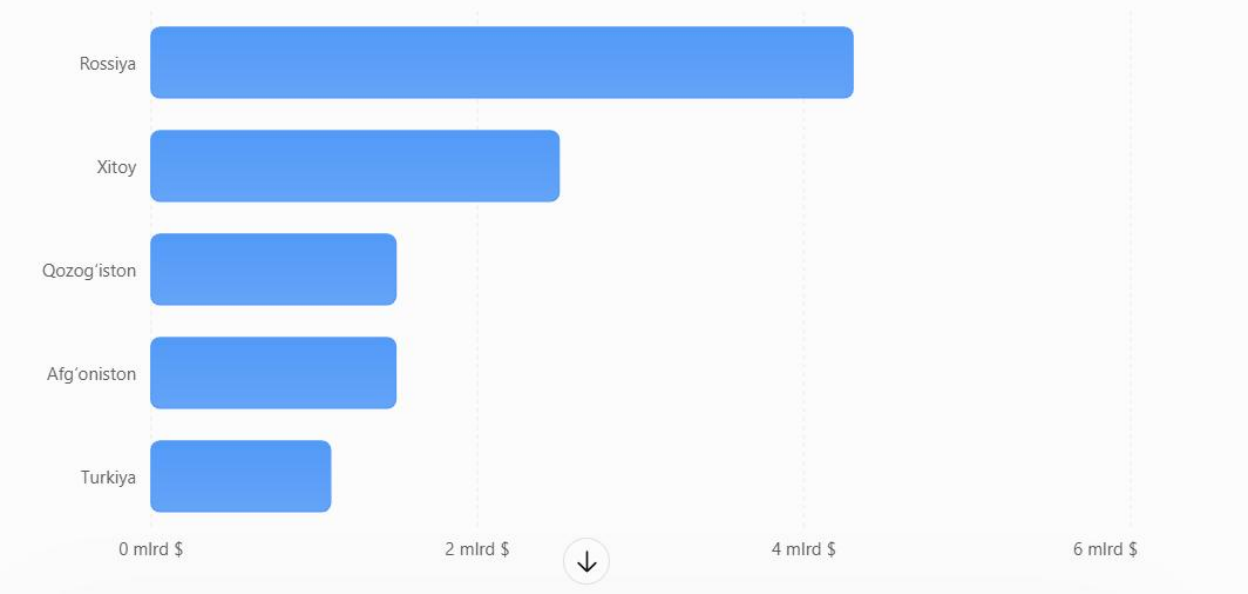
© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Eksport	33,8 mlrd AQSh dollari
Import	47,4 mlrd AQSh dollari
Eksportning yillik o'sishi	24,0%
Importning yillik o'sishi	18,5%
Savdo balansi (hisoblangan)	−13,6 mlrd AQSh dollari

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, 2026-yil 22-yanvar. Savdo balansi eksport va import farqi sifatida hisoblangan.

Eksport geografiyasining tahlili ham transport-logistika yo'nalishlarini tanlashda muhim ahamiyatga ega. 2025-yilda Rossiya, Xitoy, Qozog'iston, Afg'oniston va Turkiya O'zbekistonning yirik eksport bozorlaridan bo'lgan. Mazkur mamlakatlarga yuk yetkazishda transport yo'nalishlari, tranzit tartiblari va chegaradan o'tish muddatlari bir-biridan farqlanishi mumkin.

Quyidagi besh mamlakatga eksportning umumiy qiymati 10,9 mlrd dollarni yoki jami eksportning taxminan 32,2 foizini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich muallif tomonidan rasmiy ma'lumotlar asosida hisoblangan. Natijadan kelib chiqib, aynan mazkur bozorlar bilan bog'lovchi transport yo'nalishlaridagi logistika xarajatlarini chuqur o'rganish amaliy ahamiyatga ega, degan xulosaga kelish mumkin.

1-rasm. O'zbekistonning asosiy eksport bozorlari (2025-yil)

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (2026).

O'lchov birligi: mlrd AQSh dollari. Manba: https://stat.uz/img/press_reliz_tashi_savdo_uzb_yanvar_2025-ok_p60092.pdf

Logistika xarajatlari va yetkazib berish muddatlarining iqtisodiy ta'siri

Xalqaro logistika xarajatlari eksport mahsulotining yakuniy narxini shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. Transport tariflaridan tashqari chegara punktlaridagi kechikishlar, bojxona

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

rasmiylashtiruvi va yuklarni qayta yuklash bilan bog'liq xarajatlar eksportchi korxonalarning narx bo'yicha raqobatlashish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Osiyo taraqqiyot bankining 2026-yilda e'lon qilingan hujjatida CAREC transport yo'laklari bo'yicha 2010–2024-yillardagi chegara jarayonlari tahlil qilingan. Unda temiryo'l va avtomobil transportida chegara punktlaridan o'tish muddatlarining oshgani qayd etilgan.

Asian Development Bank

2-jadval.

CAREC transport yo'laklarida chegara jarayonlari ko'rsatkichlari, 2010–2024-yillar

Ko'rsatkich	2010	2024	O'zgarish
Temiryo'lda chegaradan o'tish, soat	22,1	25,5	+15,4%
Temiryo'lda chegaradan o'tish xarajati, AQSh dollari	160	223	+39,4%
Avtomobil transportida chegaradan o'tish, soat	6,3	14,1	+123,8%
Avtomobil transportida chegaradan o'tish xarajati, AQSh dollari	192	182	−5,2%

Manba: Osiyo taraqqiyot banki (2026), CAREC CPMM ma'lumotlari. https://carecprogram.org/?page_id=22017 . O'zgarishlar muallif tomonidan ((2024-yil qiymati / 2010-yil qiymati) − 1) × 100 formulasi asosida hisoblangan. Ko'rsatkichlar CAREC mintaqasi bo'yicha, faqat O'zbekistonga tegishli emas.

Jadvaldan ko'rinadiki, avtomobil transportida chegaradan o'tishning o'rtacha davomiyligi 2010-yildagi 6,3 soatdan 2024-yilda 14,1 soatga yetgan, ya'ni ikki baravardan ko'proqqa oshgan. Temiryo'l transportida esa chegara xarajatlari 39,4 foizga ko'paygan. Bu holat transport infratuzilmasini modernizatsiya qilishning o'zi yetarli emasligini, chegara boshqaruvi va davlatlararo muvofiqlashtirish ham muhimligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, avtomobil transportida chegara xarajatlarining kamayishi barcha logistika xarajatlari pasayganligini anglatmaydi. Chunki chegara punktida kutish vaqtining uzayishi transport vositalaridan foydalanish samaradorligini pasaytirishi va qo'shimcha operatsion xarajatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

O'zbekiston logistika tizimining samaradorligi va asosiy muammolari

Jahon bankining 2023-yilgi Logistics Performance Index (LPI) hisobotida O'zbekiston 139 mamlakat orasida 88-o'rinni egallagan va 5 ballik tizimda 2,6 ball olgan. Logistika infratuzilmasi va yuklarni kuzatish ko'rsatkichlarining nisbatan pastligi tizimni takomillashtirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi.

3-jadval

O'zbekistonning logistika samaradorligi ko'rsatkichlari, 2023-yil

LPI komponenti	Ball
Bojxona samaradorligi	2,6
Transport infratuzilmasi	2,4
Xalqaro yuk tashishni tashkil etish	2,6
Logistika xizmatlari sifati	2,6
Yetkazib berishning o'z vaqtidaligi	2,8
Yuklarni kuzatish imkoniyati	2,4
Umumiy LPI	2,6

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Manba: Jahon banki, https://mintrans.uz/2023hisobot Ball yuqori bo'lishi samaradorlik yuqoriligini anglatadi. LPI logistika xarajatlarining bevosita puldagi o'lchovi emas.

Ushbu natijalar O'zbekistonda logistika infratuzilmasi, yuklarni kuzatish va transport xizmatlarini muvofiqlashtirishni yaxshilash zarurligini ko'rsatadi. Xususan, yuk harakati to'g'risidagi axborotning o'z vaqtida taqdim etilishi eksportchilarga yetkazib berish jarayonlarini aniqroq rejalashtirish imkonini berishi mumkin.

Logistika xarajatlarini optimallashtirish imkoniyatlari

O'tkazilgan tahlillar asosida O'zbekiston eksporti uchun uchta ustuvor muammo ajratildi.

Birinchidan, xalqaro tranzit jarayonlaridagi vaqt yo'qotishlari transport vositalarining aylanish tezligini pasaytirishi va eksport xarajatlarini oshirishi mumkin. Ikkinchidan, transport va chegara jarayonlarining yetarlicha muvofiqlashtirilmaganligi yuk tashish muddatlarini oldindan rejalashtirishni murakkablashtiradi. Uchinchidan, logistika jarayonlarining raqamli integratsiyasi yetarli darajada rivojlanmaganligi yuklarni kuzatish va transport xizmatlarini boshqarish samaradorligini cheklashi mumkin.

Osiyo taraqqiyot bankining 2025-yilgi tadqiqotida ham CAREC mamlakatlarida chegara boshqaruvi, idoralararo muvofiqlashtirish va tranzit tartiblarini takomillashtirish transport xarajatlarini kamaytirishning muhim yo'nalishlari sifatida ko'rsatilgan.

Mazkur muammolardan kelib chiqib, O'zbekiston uchun xalqaro transport yo'nalishlarini xarajat va vaqt mezonlari asosida baholash, bojxona hujjatlarini elektronlashtirish, qo'shni mamlakatlar bilan chegara jarayonlarini muvofiqlashtirish hamda eksportchi korxonalar uchun yuklarni raqamli kuzatish imkoniyatlarini kengaytirish istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi.

Tahlilning umumiy natijasi shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston eksportining raqobatbardoshligini oshirishda logistika xarajatlarini optimallashtirish faqat transport tariflarini kamaytirish bilan cheklanmasligi kerak. Yetkazib berish muddatlari, tranzit jarayonlarining barqarorligi va logistika xizmatlari samaradorligini birgalikda yaxshilash eksportchi korxonalarning xalqaro bozorlardagi imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Biroq bu choralar natijasida xarajatlar qanchaga kamayishini aniqlash uchun korxona va marshrut darajasidagi qo'shimcha ma'lumotlar talab etiladi.

Amaliy takliflar va ularni amalga oshirish mexanizmlari

O'tkazilgan tahlillar O'zbekiston eksportining raqobatbardoshligini oshirishda xalqaro logistika xarajatlarini optimallashtirish uchun transport tariflarini pasaytirish bilan bir qatorda tranzit jarayonlarini tezlashtirish, logistika xizmatlarini muvofiqlashtirish va raqamli boshqaruv mexanizmlarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Shu asosda quyidagi uchta ustuvor taklif ilgari suriladi.

Birinchidan, xalqaro transport yo'nalishlarini umumiy logistika xarajatlari asosida tanlash mexanizmini joriy etish. Eksportchi korxonalar uchun transport yo'nalishlarini faqat tashish tarifiga qarab emas, balki tranzit vaqti, chegaradan o'tish, qayta yuklash, sug'urta va saqlash xarajatlarini hisobga olgan holda baholash tizimini shakllantirish taklif etiladi. Bunda Transport vazirligi, logistika operatorlari va eksportchi korxonalar hamkorligida asosiy eksport yo'nalishlari bo'yicha taqqoslanadigan ma'lumotlar bazasini yaratish maqsadga muvofiq. Mazkur mexanizm korxonalarga iqtisodiy jihatdan maqbul marshrutlarni tanlash va ortiqcha logistika xarajatlarini kamaytirish imkonini berishi mumkin. Uning samaradorligi bir tonna yoki bir konteyner yukni yetkazib berishning umumiy xarajati orqali baholanadi.

Ikkinchidan, chegara va tranzit jarayonlarini raqamlashtirish hamda davlatlararo muvofiqlashtirishni kuchaytirish. Bojxona hujjatlarini elektron almashish, yuklar to'g'risidagi ma'lumotlarni oldindan taqdim

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

etish va qo‘shni mamlakatlarning tegishli idoralari o‘rtasida axborot almashinuvini kengaytirish taklif qilinadi. Ushbu mexanizmni Bojxona qo‘mitasi, Transport vazirligi va tranzit davlatlarning vakolatli tashkilotlari hamkorligida bosqichma-bosqich amalga oshirish mumkin. Natijada chegara punktlaridagi ortiqcha kutish vaqtlarini qisqartirish, transport vositalarining aylanish tezligini oshirish va yetkazib berish muddatlarining barqarorligini yaxshilash kutiladi. Natijadorlik chegaradan o‘tishning o‘rtacha davomiyligi va belgilangan muddatda yetkazilgan yuklar ulushi orqali baholanishi mumkin.

Uchinchidan, eksportchi korxonalar uchun integratsiyalashgan raqamli logistika xizmatlarini rivojlantirish. Transport operatorlari, ekspeditorlar va eksportchi korxonalar o‘rtasida yuk tashish tariflari, mavjud transport quvvatlari, yuklarning joylashuvi va yetkazib berish muddatlari haqidagi ma’lumotlarni birlashtiruvchi raqamli platformani bosqichma-bosqich shakllantirish taklif etiladi. Dastlab ushbu mexanizmni eksport hajmi yuqori bo‘lgan yo‘nalishlarda tajriba tariqasida joriy etish, keyinchalik uning qamrovini kengaytirish maqsadga muvofiq. Platforma transport xizmatlarini tanlashdagi axborot nomutanosibligini kamaytirish, bo‘sh transport quvvatlaridan samaraliroq foydalanish va logistika jarayonlarining shaffofligini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Uning samaradorligini raqamli tizim orqali tashkil etilgan tashuvlar ulushi, transport vositalarining bo‘sh yurish darajasi va bir yuk birligiga to‘g‘ri keladigan logistika xarajatlari asosida baholash mumkin.

Taklif etilgan mexanizmlarning o‘zaro uyg‘un holda amalga oshirilishi O‘zbekiston eksportchi korxonalari uchun logistika xarajatlarini kamaytirish, yetkazib berish jarayonlarining ishonchliligini oshirish hamda xalqaro bozorlarda narx va xizmat ko‘rsatish tezligi bo‘yicha raqobatbardoshlikni mustahkamlashga xizmat qilishi kutiladi. Shu bilan birga, ularning iqtisodiy samaradorligini aniq baholash uchun tanlangan transport yo‘nalishlari va eksportchi korxonalar kesimida amaliy hisob-kitoblar o‘tkazilishi zarur.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlillar O‘zbekiston eksportining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishda transport-logistika xarajatlarini optimallashtirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Mamlakatning dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyati yo‘qligi, tranzit yo‘nalishlariga bog‘liqligi, chegara jarayonlaridagi vaqt yo‘qotishlari hamda logistika infratuzilmasidagi mavjud cheklovlar eksport faoliyati samaradorligiga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida baholandi.

Tadqiqot natijasida logistika xarajatlarini kamaytirish faqat transport tariflarini pasaytirish bilan cheklanmasligi, balki yetkazib berish muddatlarini qisqartirish, bojxona jarayonlarini soddalashtirish va transport xizmatlarini o‘zaro muvofiqlashtirishni ham qamrab olishi zarurligi asoslandi. Shu munosabat bilan xalqaro transport yo‘nalishlarini umumiy logistika xarajatlari asosida baholash, chegara va tranzit jarayonlarini raqamlashtirish hamda eksportchi korxonalar uchun integratsiyalashgan raqamli logistika xizmatlarini rivojlantirish bo‘yicha amaliy mexanizmlar taklif etildi.

Mazkur takliflarning bosqichma-bosqich amalga oshirilishi eksportchi korxonalarning logistika xarajatlarini kamaytirish, yetkazib berish barqarorligini yaxshilash va tashqi bozorlardagi raqobat pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin. Uzoq muddatda esa logistika tizimining samaradorligini oshirish O‘zbekistonning xalqaro savdo aloqalarini kengaytirish hamda global qiymat zanjirlaridagi ishtirokini kuchaytirish uchun muhim iqtisodiy shart-sharoit yaratadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati
Ilmiy maqolalar va tadqiqotlar

1. Arvis, J.-F., Raballand, G., & Marteau, J.-F. (2010). The cost of being landlocked: Logistics costs and supply chain reliability. World Bank. https://doi.org/10.1596/978-0-8213-8408-4
2. Hummels, D. L., & Schaur, G. (2013). Time as a trade barrier. American Economic Review, 103(7), 2935–2959. https://doi.org/10.1257/aer.103.7.2935
3. Limão, N., & Venables, A. J. (2001). Infrastructure, geographical disadvantage, transport costs, and trade. The World Bank Economic Review, 15(3), 451–479. https://doi.org/10.1093/wber/15.3.451
4. Portugal-Perez, A., & Wilson, J. S. (2009). Why trade facilitation matters to Africa. World Trade Review, 8(3), 379–416. https://doi.org/10.1017/S147474560900439X

5. Xalqaro tashkilotlar hisobotlari

6. Asian Development Bank. (2025). CAREC corridor performance measurement and monitoring annual report 2023. https://www.adb.org/publications/carec-cpmm-annual-report-2023
7. World Bank. (2023). Connecting to compete 2023: Trade logistics in an uncertain global economy—The Logistics Performance Index and its indicators. https://lpi.worldbank.org/sites/default/files/2023-04/LPI_2023_report.pdf

8. O'zbekistonning rasmiy statistik manbalari

9. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2026, 22-yanvar). 2025-yilda O'zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 81 mlrd dollardan oshdi. Rasmiy manba.
10. Asian Development Bank. (2025). Deepening trade and transport facilitation policy analysis of border crossing points: Expanding the CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Framework. https://doi.org/10.22617/TCS250302-2.
11. Asian Development Bank. (2026). Border Upgrades for Integration, Logistics, and Development Facility (Project No. 60008-001). Loyiha hujjati

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.